

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تسبیحات اربعه

یکی دیگر از آنچه در حال قیام گفته می‌شود، تسبیحات اربعه است که در رکعت سوم و چهارم نمازهای بیش از دو رکعت، خوانده می‌شود. (یعنی نماز مغرب که سه رکعتی است و نمازهای ظهر، عصر و عشاء که چهار رکعتی می‌باشند.) در این نمازها در رکعات بعد از رکعت دوم می‌توان هم سوره‌ی حمد را تلاوت کرد و هم تسبیحات اربعه را گفت:

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ»^۱.

به تناسب نظرات مراجع، بعضی یک‌بار گفتن آن را کافی می‌دانند و بعضی چه به‌عنوان وجوب و چه به‌عنوان احتیاط، بر سه بار گفتن تأکید می‌کنند. احادیث زیادی داریم که گفتن این ذکر بزرگ، یعنی «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ»، چه در نماز و چه در غیرنماز فضیلت فوق‌العاده عظیمی دارد.

احادیثی در فضیلت تسبیحات اربعه

از پیغمبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احادیث متعددی در این زمینه وارد شده است. نقل شده که حضرت فرمودند: درقبال هریک از این چهار ذکر که شخص مؤمن آنها را می‌گوید، یک درخت برای او در بهشت غرس می‌شود. یعنی «سُبْحَانَ اللَّهِ» که می‌گوید، یک درخت، «الْحَمْدُ لِلَّهِ»

۱. امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام، الفقه المنسوب، ص ۱۰۵ و مجلسی، بحار، ج ۸۱، ص ۲۰۷ و محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۲۰۳.

که می گوید، درخت دیگری، «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» که می گوید، سومین درخت و «اللَّهُ أَكْبَرُ» را که می گوید، چهارمین درخت را در بهشت برای او غرس می کنند.^۲

در حدیث دیگری است که حضرت فرمودند: هربار که مؤمن چهار ذکر «سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ» را بگوید، در قبال این چهار ذکر ده درخت برای او در بهشت غرس می شود، درختانی که همیشه میوه و ثمر دارند و میوه های آنها باقیات الصالحاتند.^۳ تفاوت تعداد درختان بهشتی هم که اجر گفتن اذکار است، ناشی از تفاوت معرفت، اخلاص و توجه گوینده ی ذکر است و اینکه ذکر تا چه مرتبه ای از وجود او نفوذ کرده است. آیا فقط زبان او می گوید؟ آیا زبان و اندیشه ی او می گوید؟ آیا زبان و اندیشه و دل او می گوید؟ اینکه تا کدام یک از لایه های وجود او در ذکر و ادای آن همراهند، می تواند اجر متفاوتی داشته باشد.

حضرت در حدیث دیگری فرمودند: اگر من این ذکر را بگویم، ارزشش برایم محبوب تر از چیزی است که خورشید بر آن می تابد و پرتو خورشید در عالم به آن می رسد.^۴ یعنی همین ذکر «سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ» ارزشمندتر از همه ی چیزهایی است که خورشید بر آن می تابد. شما ببینید خورشید بر چه چیزهایی می تابد؟ یکی از آنها کره ی زمین و هرآنچه درون آن است، به گرات دیگر منظومه ی شمسی هم می تابد.

^۲. وارم بن ابی فراس، مجموعة ورام، ج ۱، ص ۶۸ و حرعاملی، وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۸۶ و مجلسی، بحار، ج ۸، ص ۱۸۷ و صدوق، امالی، ص ۶۰۷.

^۳. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۵۰۶ و حرعاملی، وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۸۵ و مجلسی، بحار، ج ۲۲، ص ۱۲۲.

^۴. طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۳۰۷ و بغوی، معالم التنزیل، ج ۳، ص ۱۹۵.

شعاع خورشید از منظومه‌ی شمسی هم عبور می‌کند. فرمودند: گفتن این ذکر برای من از هرچه که پرتو خورشید بر آن می‌تابد، ارزشمندتر و گران‌بهاتر است.

در حدیث معراج است که خود پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تعریف کردند هنگامی که آن حضرت به بهشت تشریف بردند و بهشت را مورد بازدید قرار دادند؛ فرمودند: ملائکه‌ای را دیدم که دست‌اندرکار ساختن بناهایی بودند. قصرهایی می‌ساختند که یک آجر و خشت آن از طلا و خشت دیگر از نقره بود. منتهی^۱ دیدم ملائکه گاهی مشغول به کارند و گاهی هم دست از کار می‌کشند و بیکار منتظر می‌مانند. سؤال کردم ماجرا چیست؟ چرا شما گاهی با فعالیت زیاد مشغول ساخت هستید و گاهی هم دست از کار می‌کشید؟ عرض کردند: یا رسول الله! مصالح ساختن قصرهای بهشتی باید از دنیا بیاید. هرگاه مصالح می‌رسد، ما دست به کار می‌شویم و هر وقت مصالح نمی‌رسد، بیکار می‌مانیم. حضرت فرمودند: مصالح چیستند؟ ملائکه عرض کردند: مصالح این بناها «سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ» است. هرگاه مؤمن در دنیا این ذکرها را می‌گوید، مصالح در بهشت به ما می‌رسد و مشغول تکمیل قصر برای او می‌شویم؛ ولی هنگامی که از گفتن ذکر باز می‌ایستد، مصالح نمی‌رسد و ما هم کاری از دستان بر نمی‌آید.^۵ بنابراین این ذکر مصالح قصرهای بهشتی است.

از امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام روایت شده است که حضرت فرمودند: اگر انسان بعد از نمازهای واجب، ده بار تسبیحات اربعه را بگوید؛ خدای متعال هزار بلا را از آن شخص دور می‌کند

^۵ مجلسی، بحار، ج ۸، ص ۱۲۳ و وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۸۹ و طوسی، امالی، ص ۴۷۴.

که یکی از هزار بلا، ارتداد در دین است؛ (یعنی از اینکه از دین خدا مرتد شود، مصونیت پیدا می‌کند) و در قبال ده ذکری که گفت، خدای متعال هزار درجه‌ی آخرتی هم برای او ذخیره می‌کند که یکی از هزار درجه‌ی بهشتی، همجواری و همسایگی با رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در بهشت است.^۶ چقدر مقام بلندی است که انسان در بهشت، همسایه و همدرجه‌ی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باشد. حضرت امیر عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند: اگر کسی بعد از نمازهای واجبش مقید باشد که ده بار این ذکر را بگوید، خدای متعال چنین عنایاتی را به او می‌کند.

در حدیث دیگری امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند: اگر کسی بعد از نمازهای واجب خود چهل بار این ذکر را بگوید، هر حاجتی از خدای متعال بخواهد، خدای متعال پیش از آنکه او از جای خود بلند شود و برود؛ آن حاجات او را برایش مقدر و به او عطا می‌کند.^۷

البته پранتزی لازم دارد که ذهن شما را به بحث‌هایی برگردانیم که قبلاً راجع به دعا گفته‌ایم که اگر انسان در تشخیص خیر خود اشتباه کرده باشد و چیزی را از خدا خواسته باشد که گمان می‌کند به خیر و مصلحت اوست، اما خدای متعال آن را به مصلحت آن شخص نبیند؛ دعای او را اجابت نمی‌کند؛ ولی خیر را برای او مقدر می‌کند. منتهی^۱ چون او فکر می‌کرد که خیرش در این چیز است و اشتباه کرده بود و خیرش در این چیز نبود، خدا به‌جای عملی کردن خواسته‌اش، اجابت را در چیزی که خیر او قرار دارد، مُمَثَّل و مُتَمَثَّل می‌کند؛ یعنی خیر او را عملی می‌کند. آن خواسته ممکن است در حال حاضر

..

^۶ حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۴۴۵ و مجلسی، بحار، ج ۸۳، ص ۲۱ و صدوق، امالی، ص ۱۸۳.

برایش خیر نباشد و سال آینده مقدر شود که به او بدهند. یا اینکه اصلاً هیچ وقت برای او خیر نیست و چیز دیگری برای او خیر است؛ که مقدر می شود چیزی که برایش خیر است، به او داده شود و در قبال این دعا چقدر عطایا و مواهب بزرگ در آخرت به او داده می شود.

پس اگر کسی چهل بار این ذکر را گفت و خواسته‌ای را خواست، ازجا برخاست و دید که خواسته‌اش عملی نشده است، حمل بر همین توضیحی که عرض شد، کند که در تشخیص خیر، با علم محدود بشری خود، اشتباه کرده است. خدا با علم بی‌کرانه‌ی خود چیزی را که خیر او بوده؛ مقدر کرده است و در قبال این ذکر برای او عملی می کند.^۸

امام صادق علیه السلام فرمودند: هرکس سی بار این ذکر را بعد از نماز واجب خود بگوید، گناهی بر بدن او باقی نمی ماند. همه‌ی گناهایی که انجام داده است، پاک و بخشیده می شود^۹ و فرمودند: ذکر کثیری که خدای متعال به آن امر کرد که «**اذكروا الله ذكراً كثيراً**»^{۱۰} همین ذکر «**سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ**» است.^{۱۱}

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: کلماتی که خدای متعال هنگامی که حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام خانه‌ی کعبه را بازسازی می کرد، به ایشان عطا کرد و برایشان برگزید،

^۸. طیب، مهدی، ره توشه‌ی دیدار، ص ۲۲۷-۲۸۰.

^۹. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۴۵۵.

^{۱۰}. سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۴۱.

^{۱۱}. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۴۵۴ و عروسی‌حویزی، نورالتقلین، ج ۴، ص ۲۸۷ و طبرسی، مجمع‌البیان، ج ۸، ص

تسبیحات اربعه بود. این عطای خدای متعال به حضرت ابراهیم پیامبر علیه السلام بود که در قبال کار بزرگ تجدید بنای خانه‌ی کعبه، به ایشان عنایت شد.^{۱۲}

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: وقتی بنده‌ای بگوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ»، آنچه، زیر و تحت عرش است، یعنی همه‌ی مخلوقات الهی، ذکر را با او تکرار می‌کنند.

البته هریک از احادیث جای توضیح بسیاری دارد؛ اما چون الآن در مقام شرح عرفانی احادیث نیستیم و فقط می‌خواهیم فضیلت ذکر را بگویم، سریع می‌گذرم؛ و الا آنچه تحت عرش است یعنی چه؟ و اگر «قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ»^{۱۳}؛ پس آنچه تحت عرش است، یعنی همه‌ی مراتب وجودی‌یی که تحت شعاع قلب وجود دارد؛ از عمیق‌ترین مرتبه‌ی وجود او تا ظاهرترین، همه با هم تسبیح را تکرار می‌کنند.

در جنبه‌ی آفاقی هم وقتی مؤمنی می‌گوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ» همه‌ی آنچه تحت عرش است، ذکر را با او تکرار می‌کنند. در بحث ذکر قلبی در شرح کتاب شراب طهور و در مجموعه‌ی بحث‌های درآمدی بر مبحث اخلاق، در بحث ذکر قلبی بیان کرده‌ام که اگر ذکر، قلبی شود، همه‌ی عالم در ذکر انسانی که به مرتبه‌ی ذکر قلبی رسیده و ذکر می‌گوید، با او هماهنگ، هم‌صدا و هم‌سخن می‌شوند. نمونه‌ی آن هم حضرت داود علیه السلام است. قرآن کریم فرمود: زمانی که حضرت داود علیه السلام ذکر می‌گفت، پرنندگان آسمان، حیوانات جنگل‌ها،

^{۱۲}. فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ج ۲، ص ۴۰۶ و مجلسی، بحار، ج ۹۶، ص ۶۵ و محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۹،

ص ۳۲۸.

^{۱۳}. مجلسی، بحار، ج ۵۵، ص ۳۹ و مرآة العقول، ج ۱۱، ص ۲۵۴ و صدرالدین شیرازی، شرح اصول الکافی، ج ۱، ص ۵۰۶.

درختان و کوهها ذکر را با ایشان تکرار می‌کردند.^{۱۴} این حال کسی است که به مرتبه‌ی ذکر قلبی رسیده است.

پیغمبر ﷺ فرمودند: وقتی کسی می‌گوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ»، آنچه تحت عرش است، ذکر را با او تکرار می‌کند. بعد با گفتن یک ذکر «سُبْحَانَ اللَّهِ»، خدای متعال ذکر او و ذکر همه‌ی موجوداتی را که تحت عرش آن ذکر را با او تکرار کرده‌اند، جمع می‌زند و ده برابر این مجموعه، به او اجر و پاداش عنایت می‌کند.

بعد حضرت فرمودند: اگر کسی بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ»، خدای متعال در قبال این ذکر، نعیم دنیا را به او کرامت می‌کند و او را به نعیم آخرت هم متصل و واصل می‌کند. فرمودند: «الْحَمْدُ لِلَّهِ» کلامی است که بهشتیان وقتی وارد بهشت می‌شوند آن را به زبان جاری می‌کنند و با گفتن «الْحَمْدُ لِلَّهِ» همه‌ی سخنانی که در دنیا می‌گفتند، منقطع می‌شود و این سخن بزرگ جاری می‌شود.

حضرت فرمودند: اما اگر کسی بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»، جزای گفتن «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بهشت است. کسی بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» خدا در قبال گفتن این ذکر بهشت را به او عنایت می‌کند. بعد فرمودند: «هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ»^{۱۵} آیا جزای نیکی کردن جز نیکی کردن است؟ خدا در قبال «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ی که او گفت، به او بهشت را عطا می‌کند.^{۱۶}

^{۱۴}. سوره‌ی انبیاء، آیه‌ی ۷۹.

^{۱۵}. سوره‌ی الرَّحْمَنِ، آیه‌ی ۶۰.

^{۱۶}. حرّعاملی، وسائل الشّیعة، ج ۷، ص ۱۸۷ و مجلسی، بحار، ج ۹، ص ۲۹۵ و صدوق، علل الشّرائع، ج ۱، ص ۲۵۱.

حدیث بعد هم از پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است که مقدمه‌ی مفصلی دارد که عرض نمی‌کنم و فقط چکیده‌ی بحث را می‌گوییم.

حضرت فرمودند: اگر کسی صد بار بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ»، ارزش عمل او بیش از هزار بنده آزاد کردن است. یعنی انسان، هزار نفر را که بنده هستند، بخرد و در راه خدا آزادشان کند. در حال حاضر که بنده‌ای برای آزاد کردن نیست؛ عملی وجود دارد که اجر آن از هزار بنده آزاد کردن هم بیشتر است که گفتن صد بار «اللَّهُ أَكْبَرُ» است.

و اگر کسی صد بار بگوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ»، اجر آن بهتر از بردن صد شتر با خود به حج و قربانی کردن آن برای خدای متعال است.

و اگر صد بار بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ»، اجر آن بالاتر از این است که صد اسب و مرکب جنگی را تهیه و برای جهاد زین کند و در اختیار مجاهدان و رزمندگان اسلام قرار دهد تا به میدان نبرد و جهاد فی سبیل الله بروند. اجر صد بار «الْحَمْدُ لِلَّهِ» گفتن بیش از این است.

و اگر صد بار بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»، عمل چنین شخصی بی‌استثنا از عمل همگان بهتر است. مگر اینکه کسی بیش از صد بار «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بگوید.^{۱۷} این‌ها فضیلت تک‌تک تسبیحات چهارگانه می‌باشد.

از امیرالمؤمنین، علی عَلَيْهِ السَّلَام روایت داریم که حضرت فرمودند: «سُبْحَانَ اللَّهِ» نیمی از میزان است. همان میزانی که روز قیامت نصب می‌شود، که «وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ»^{۱۸} موازین قسط و ترازوهای عدالتی که نصب می‌شود و انسان‌ها با آن ترازوها سنجیده

^{۱۷}. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۵۰۵ و حرّعاملی، وسائل الشّیعة، ج ۷، ص ۱۸۴ و مجلسی، بحار، ج ۹۰، ص ۱۷۱.

^{۱۸}. سوره‌ی انبیاء، آیه‌ی ۴۷.

می‌شوند؛ گروهی «وَمَنْ حَقَّتْ مَوَازِينُهُ»^{۱۹} می‌شوند، گروهی «مَنْ ثَقَلَتْ مَوَازِينُهُ»^{۲۰} می‌شوند، گروهی کفّهی اعمال خیرشان سبک است و گروهی سنگین است، حضرت فرمودند: نیمی از کفّهی میزان را «سُبْحَانَ اللَّهِ» پر می‌کند و نیمِ باقی را «الْحَمْدُ لِلَّهِ» پر می‌کند. بنابراین «سُبْحَانَ اللَّهِ» و «الْحَمْدُ لِلَّهِ» کلّ کفّهی قیامت را پر می‌کنند. بعد فرمودند: «اللَّهُ أَكْبَرُ» آنچه که بین زمین و آسمان است را پر می‌کند. زمین و آسمان در اینجا می‌تواند به معنای مادّی و جسمانی نباشد. بین زمین و آسمان مادّی چقدر فضا است؟ این تازه مادّی است. اگر زمین را ارض عالم خلقت و آسمان را سماء عالم لاهوت بگیریم؛ تمام مراتب عالم مُلک، ملکوت و جبروت را دربرمی‌گیرد. حضرت فرمودند: «اللَّهُ أَكْبَرُ» تمام فضا را پر می‌کند و اینقدر عظیم است.^{۲۱}

در حدیثی پیغمبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: تسبیحات اربعه، «سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ» سپر دفع آتش جهنّم است. اگر کسی این ذکر را بگوید، سپری است که آتش جهنّم را از او دفع می‌کند و آتش به او نمی‌رسد.^{۲۲}

حدیث دیگر در فضیلت تسبیحات اربعه از امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام است، که فرمودند: اگر کسی با تربت حضرت اباعبدالله الحسین عَلَيْهِ السَّلَام، (تسبیح تربت) این ذکر را بگوید؛ خدای متعال به‌ازای هر ذکر شش هزار حَسَنه برای او می‌نویسد؛ شش هزار سیئه‌ی او را محو می‌کند؛ شش

^{۱۹}. سوره‌ی اعراف، آیه‌ی ۹ و سوره‌ی مؤمنون، آیه‌ی ۱۰۳.

^{۲۰}. سوره‌ی قارعة، آیه‌ی ۶.

^{۲۱}. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۵۰۶ و حرّعاملی، وسائل الشّیعة، ج ۷، ص ۱۸۵ و فیض کاشانی، وافی، ج ۹، ص ۱۴۵۵.

^{۲۲}. مجلسی، بحار، ج ۹۰، ص ۱۷۳ و شعیری، جامع‌الآخبار، ص ۵۳.

هزار درجه او را بالا می‌برد و شفاعت کردن از شش هزار نفر را برای او مقرر می‌کند.^{۲۳}

گفتن تسبیحات اربعه با تربت حضرت اباعبدالله الحسین عَلَيْهِ السَّلَام این قدر فضیلت دارد.

پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در حدیث دیگری فرمودند: مساجد (همین مسجدهایی که در دنیا داریم) بوستان‌ها و باغ‌های بهشتند. نعمت‌هایی که در این باغ‌ها وجود دارد، تسبیحات اربعه است.^{۲۴} انسان در مسجد بنشیند و از این نعمت‌های گران‌بها بهره ببرد؛ یعنی ذکر تسبیحات اربعه را بگوید.

رسول‌الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند: اگر کسی بعد از نماز واجبش سی بار تسبیحات اربعه را بگوید، حقیقتی است که ریشه‌اش در زمین و شاخه‌هایش در اوج آسمان‌ها بالا رفته است.^{۲۵} سی بار گفتن تسبیحات اربعه بعد از نمازهای واجب این قدر عظیم است.

پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند: در روز قیامت، تسبیحات اربعه با شکوه و عظمت خاصی وارد عرصه‌ی قیامت می‌شود. عده‌ی زیادی از ملائکه از جلو، عده‌ی زیادی از ملائکه از پشت سر و عده‌ی دیگری هم پشت سر ملائکه‌ای که پشت سر این ذکر هستند، ذکر را مشایعت می‌کنند. همه‌ی اعمال ما در قیامت مجسم می‌شوند. نماز، روزه و همه‌ی اعمال ما مجسم می‌شوند. این ذکر هم مجسم می‌شود؛ منتهی^۱ دارای چنین مقام و شأن

^{۲۳} مجلسی، بحار، ج ۹۸، ص ۱۳۳ و نوری، مستدرک، ج ۵، ص ۵۵ و مفید، کتاب‌المزار، ص ۱۵۱.

^{۲۴} متقی هندی، کنز العمال، ج ۷، ص ۶۵۱.

^{۲۵} مجلسی، بحار، ج ۸۳، ص ۳۰ و نوری، مستدرک، ج ۵، ص ۵۳ و صدوق، معانی الاخبار، ص ۳۲۴.

عظیمی است که در ورود به عرصه‌ی قیامت، هم از پیشارو و هم از پشت سر، این همه مشایعت‌کننده و همراه دارد و فرمودند: باقیات الصالحات همین ذکر است.^{۲۶}

تعدادی حدیث در باب فضیلت تسبیحات اربعه خواندم که امیدوارم بهره ببریم. زمان‌هایی که بیکارید؛ مثلاً فاصله‌ای را طی می‌کنید و از جایی به جایی می‌روید، در چنین زمان‌هایی چون انسان در حرکت است، امکان اینکه مطالعه کند هم ندارد. چرا انسان در این فرصت‌ها بیکار بماند؟ چرا از این فرصت برای گفتن ذکر بهره نبرد؟ ذکرهایی که این قدر نورانی، پرارزش و پرفضیلت‌اند. زبانمان را عادت دهیم بیکار نماند. زبانی که ملکه‌ی ذکر بر او حاکم می‌شود، زبانی نیست که غیبت کند، تهمت بزند، دروغ بگوید، زخم‌زبان بزند و سخن لغو، بیهوده و یاوه بگوید. جنس زبان عوض می‌شود. خود را عادت دهیم تا از این اذکار نورانی بهره ببریم.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

^{۲۶}. حرّعاملی، وسائل الشّیعة، ج ۷، ص ۱۸۶ و مجلسی، بحار، ج ۹۰، ص ۱۷۱ و صدوق، ثواب الاعمال، ص ۸.